

VITA

BORSÁNYI JULIÁN

MEGJEGYZÉSEK A KUN JÓZSEF ÁLTAL KÖZZÉTETT ÉS KOMMENTÁLT „SCHRAMM-FÉLE” FELJEGYZÉSEKHEZ

Két okból olvastam a szokottnál is nagyobb figyelemmel — sőt meglepéssel — az ún. Schramm-magánnapló azon szövegét, amelyet rövid bevezetővel és jegyzetekkel ellátva Kun József adott közre a Hadtörténelmi Közlemények 1990. évi 4. számában.¹

Először azért, mert — és elnézést a szerénytelenségért — ennek a — szerintem — felettebb fontos kortörténelmi dokumentumnak én akadtam a nyomára és kezdeményeztem, sűrgettem évek óta a publikálását.

Másodszor azért, mert ezt a dokumentumot perdöntőnek, a bizonyítéksorozat zárodokumentumának tartottam abban a kérdésben, hogy a német titkosszolgálatnak volt-e valami köze — esetleg a magyar királyi honvéd vezérkarral, illetve a szlovákokkal együtt — az 1941. június 26-ai kassai bombatámadáshoz.

Kun József úgy véli — Schramm-napló ide, vagy oda —, hogy a kassai támadók kérdése — németek?, magyarok?, szlovákok?, oroszok?, románok? voltak-e — még távolról sem lezárt és további vizsgálatokat kíván.

Kun József utóbb említett nézete és a közzétett fordításra vonatkozó észrevételeim indokolják hozzászólásomat.

Azt vélem, hogy a müncheni Magyar Intézet (Ungarisches Institut) Studia Hungarica sorozatának 28. köteteként, 1985-ben megjelent közel 500 oldalas dokumentáció² német—magyar—szlovák vonatkozásban végleg lezárta a kérdés ezen részét. Ezzel ellentétes véleményt eddig, történészek részéről, nem olvastam, nem hallottam. Említett dokumentációmban igyekeztem igen részletes vizsgálattal kimutatni, hogy a letűnt rendszer által negyven éven át minden eszközzel sujkolt dogma, az ún. kassai provokáció nem más, mint ideológiai célzatú propaganda és tárgyában felettebb könnyen cáfolható. Talán nem felesleges érvelésem vezérgondolatait néhány mondatban itt összefoglalni.

Adolf Hitler nem kívánt magyar részvételt a „Barbarossa” hadjáratához. Ellenkezőleg! Méregbe gurult „... er wurde sehr zornig” — írta feljegyzésében Halder, az OKH vezérkari főnöke. Ez érthető. A kassai támadást követő magyar katonai kezdeményezés kész helyzete módosításra kényszeríthette volna Hitlert a remélt végső győzelmet követő nagy „újrarendezésnél”.

Mindenképpen hihetetlen, hogy Canaris tengernagy titkosszolgálata, az Abwehr III, Hitler háta mögött, az ő akarata ellenére merészelt volna egy olyan „államcsíny” végrehajtani, mint amilyennek a kassai támadás tekinthető. Aki pedig csak valamennyire is ismeri az Abwehr III szervezetét és lehetőségeit, annak tudnia kell, hogy az egy ilyen vállalkozást csak a német légierő, pontosabban a területileg illetékes és — akkor — Löhr vezérezredes parancsnoksága alatt álló Luftflotte 4 segítségével, vagy által hajthatott volna végre. Löhr pedig semmit sem tett volna a Kárpátokon belüli légtér felelőse, a Budapesten székelő Fütterer tábornok (Kommandierender General der deutschen Luftwaffe in Ungarn) tudomása nélkül. Fütterer nem csak féltékenyen ügyelt illetékessége betartására, de mind szolgálati, mind bajtársi tekintetben igen szoros volt a viszonya Löhr-rel³. Amit Löhr tudott, azt Fütterer is tudta. Márpedig bizonyítékok sokaságával igazoltam, hogy Füttereréket ugyanúgy meglepte a kassai támadás, mint a hitleri főhadiszállás Budapestre kirendelt részlegét, Himer tábornokot, és vele együtt a (szükségszerűen) minden, mégoly bizalmas szolgálati apróságról tájékozott, naplóvezető „professzor”-parancsőrtszket. Ha pedig elejtjük — mert a tények alapján *el kell* ejtenünk — a német katonai vezetés kassai szerepét, akkor egyszerűen értelmetlenség a honvéd vezérkart, mint a németek kassai cinkosát mérlegelni. Nagyjában ez áll a szlovákok feltételezett szerepére is.

¹ *Kun József*: A német hadvezetés magyarországi politikájához, 1941 június—július. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1990. 4. szám, 129—150. o.

² *Borsányi Julián*: A magyar tragédia kassai nyitánya. München, 1985.

³ Viszonyukra vonatkozóan l. levelezésüket: Bundesarchiv Militärarchiv, Freiburg.

A szlovák légierő minden részlege és berendezése, a gépanyag, a repülőterek üze-
me stb., a Pozsonyban székelő és a német légierő által delegált misszió folyamatos
ellenőrzése alatt állott. A Luftflotte 4 időjelzőnek álcázott 17 részlege végezte az el-
lenőrzést. A Fütterer-törzshöz tartozó Max Ruffmann őrnagy, akinek a pozsonyi misz-
zió I. a. vezérkari tisztje a sógora volt, ezen utóbbi szolgálati támogatásával, a kas-
sai támadást követő tíz nap alatt „végigszimatolta” az összes tekintetbe jövő szlovák
lehetőségeket.⁴ Mivel Ruffmann-nal, aki egyben Fütterer összekötő tisztje volt az
OLP felé, bizalmas baráti viszonyban állottam, szlovákiai „felderítő útja” után rész-
letesen tájékoztattott a negatív eredményről.⁵

A németek—magyarok—szlovákok kassai szerepét tehát meggyőző bizonyítékok
alapján félretehetjük és ennek bizonyítéksorozatnak a záróköve, „perdöntő” okmá-
nya a Kun József által közreadott Schramm-féle magánnapló. Így méltatja ezt a fel-
jegyzést a már többször hivatkozott dokumentáció,⁶ a Hadak Útján-ban megjelent
írásom,⁷ valamint Szakály Sándor ismertetése a Honvédségi Szemle 1988. évi 10.
számában.⁸

Kun József bevezetőjében közölte, hogy már hosszú évek óta nem foglalkozik had-
történelmi kérdésekkel. Lehet, hogy sem hivatkozott munkámat, sem a jelzett két
írást nem ismeri, illetve ha ismerné azokat, másképpen fogalmazta volna meg állás-
pontját, a kérdés nyitott voltát illetően.

Annyiban osztom Kun József felfogását, hogy mind a szovjet, mind az egykori
román királyi légierő kassai szerepét nyitottnak, tehát további alapos vizsgálatokra
érdemesnek tartom. A román lehetőséghez csak annyit: A legutóbbi esztendőök ha-
zai publicisztikájában ismételen szóba került a román lehetőség, mindannyiszor
mint dr. Ölvédi Ignác nyugállományú ezredes kizárólagos kutatási területe. Eltekint-
ve Ölvédi néhány nem jelentős közlésétől a „Repülés” című hazai folyóiratban, mind-
az, ami Antonescu lehetséges kassai vállalkozásával kapcsolatban közlésre került, ma-
radéktalanul Zolcsák István Saó Paulóban élő hazánkfia referátumán alapszik.⁹

Természetesen az is lehetséges, hogy a németek (magyarok, szlovákok) kassai sze-
repét cáfolni kívánó dokumentációnak bizonyítékai, a Schramm-féle feljegyzések ér-
tékelésével együtt, pontosítást, esetleg revíziót kívánnak. Ilyen észrevételt eddig
ugyan nem olvastam, de ha lenne, megvitatásának most jött el az ideje. Ez
bevezetőül egy olyan szimpóziumon történhetne, amely véleményt formálhatna ar-
ról, hogy a dokumentáció érvei, illetve a most bemutatott Schramm-féle feljeg-
yzések alapján a „kassai provokáció” közel ötven esztendő vádját immár végleg
el lehet-e ejteni, vagy nem? E szimpózium megrendezésére — nem könnyű feladat
— a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum vezetősége lenne hivatott. Ezzel kapcsolatos
javaslataimat már megtettem.

Most még egy pár szót a Kun József által közreadott dokumentum szövegéről,
mint fordításról.

A Himer-törzs hivatalos — ugyancsak Schramm által vezetett — hadinaplóját,
pontosabban annak magyar fordítását már közölte a Századok című folyóirat.¹⁰ Ezt
a szöveget összehasonlítottam a freiburgi katonai levéltárban fekvő eredetivel és
azt, pár vitatható szakkifejezéstől eltekintve, maradéktalanul helyesnek találtam.
Félek, hogy a feljegyzések most közzétett fordításáról ezt talán nem lehet állítani.

A most bemutatott feljegyzések esetében Kun József az Új Látóhatár című folyó-
irat 1988. évi 3. számából átvette Gosztonyi Péter fordításának szövegét.¹¹ Ez utób-
bit, akkor, nem ellenőriztem, mert a német eredetinek — engem érdeklő — húsz
oldala fénymásolatban a birtokomban volt. Ezt a példányt azonban 1987 november-

4 Erre vonatkozóan 1. a 2. számú jegyzetben jelzett munkám vonatkozó részeit.

5 Utóbbinak nyoma van a freiburgi Bundesarchiv Militärarchivban is.

6 L. 2. számú jegyzet.

7 *Borsányi Julián*: Egy naplótöredék bizonyítéka. *Hadak Útján*, 1988. január—február (XL. évf., 396. szám) 3—5. o.

8 *Szakály Sándor*: Német katonai adalék a Szovjetunió elleni magyar hadbalépéshez.

9 Erre vonatkozóan 1.: *Borsányi Julián*: A magyar tragédia kassai nyitánya, i. m. XXIV. fejezet.

10 *Kun József (közli)*: A német hadvezetés magyarországi politikájához 1941 március—július. *Századok*, 1965. 6. szám, 1228—1246. o.

11 *Gosztonyi Péter*: „Becsületünk mentve van!” Német katonai adalék a Szovjetunió elleni magyar hadbalépéshez. *Új Látóhatár* 1987. 3. szám.

rében a teljes irattárommal együtt átadtam a Hadtörténelmi Intézet és Múzeumnak.¹² Nálam maradt azonban másolatban az a három oldal, amely a Himer-törzshöz beosztott Radtke vezérkari őrnagy kenderesi látogatásáról — Hitler levelének átadása — szól. Csupán ezt a részt tudtam most a Gosztonyi—Kun-féle fordítás megfelelő részével összehasonlítani és abból az anyag többi részére következtetni.

Ami a lényegét — németül „Aussage”-t — illeti, nincsen eltérés a német eredeti és a fordítás között. Azonosak. A szórszálhasogató vizsgálat a szavak és kifejezések megválasztásánál mutathat különbségeket. Így például a Gosztonyi—Kun-féle fordítás kertelés nélkül Horthyné „25 százalékos zsidó származásáról” beszél. Schramm ezt udvariasan mint „...ein 25%-iger Webfehler”-t említi. Az is kérdés, hogy lehet-e a Horthynéval kapcsolatban használt „sehr weltläufig” jelzöt „szívélyesnek” fordítani. Itt-ott, a rövidség kedvéért, Gosztonyi — így Kun is — elhagyott néhány — szerintem is mellékes — megjegyzést. Mindezek a közlések a lényegét nem befolyásolható apróságok, de...

Schramm, a történész-professzor, a feljegyzéseiben, ellentétben a hivatalos hadi-naplóval, a saját szubjektív véleményét írta le. A szavak, kifejezések gondosan megfontolt fordítása ezért a naplóvezető egyéniségét is tükrözi, ami a kiértékelésnél nem lehet mellékes szempont.

A Schramm-féle feljegyzések feltűnésének történetéhez, a Kun József által idézett „habent sua fata libelli” mondás alapján, még lenne néhány pontosító kiegészítésem azon felül is, amit erről a már hivatkozott dokumentációmban közöltem. Ezeknek azonban már valóban nincsen köztük a Schramm-közlések perdöntő jellegéhez.

Nincsen perdöntő jelentőségük azoknak a hibáknak sem, melyekre szeretnék még utalni, de úgy vélem, a hiteles közléshez ezek is hozzátartoznak.

A Kun József által írt jegyzetek közül a 2. számúban téves László Dezső rendfokozata, ő az adott időpontban nem altábornagy, hanem tábornok. A 3. számú jegyzetben helytelen Sáska Elemér vezérkari alezredes beosztásának feltüntetése, ő nem az 1. vkf. osztály beosztottja, hanem vezetője volt.

A 4. számú jegyzetben Werth Henrik esetében a vezérezredesi rendfokozat feltüntetése zavaróan hat, mivel az a honvédségben csak 1941. augusztusától lett rendszeresítve, bevezetve.

A 7. számú jegyzetben Jodl beosztása helytelen, a megadott beosztást Keitel tábornagy töltötte be.

A 16. számú jegyzetben Miklós Béla — és nem dálnoki Miklós Béla — rendfokozata helyesen tábornok, mivel a vezérőrnagyi rendfokozat is csak 1941. augusztusától volt használatos a honvédségben. Ugyanez a helyzet Major Jenő esetében is (17. számú jegyzet).

A 22. számú jegyzetben Keresztes—Fischer Lajos rendfokozata helyesen tüzérségi tábornok és nem altábornagy.

A 28. számú jegyzetben az NSDAP helyes magyar fordítása — Nemzetiszocialista Német Munkáspárt.

A 30. számú jegyzetben szereplő Baitz Jenő nevű vezérkari ezredes ismeretlen volt a honvédségben. Volt ellenben egy Baitz Oszkár nevű, aki később vezérőrnagy lett és valóban bukaresti magyar katonai attasé volt 1941. január 1-jéig.

Végezetül néhány megjegyzés a Tilkovszky Lóránt nevével közölt anyaghoz.¹³ A szerző rendszeresen helytelenül használja a Honvéd Vezérkar főnöke helyett a vezérkari főnök kifejezést. E két kifejezés lényeges tartalmi különbséget takar. Vezérkari főnöke volt minden seregesteknek, hadseregnek, míg a vezérkar főnöke minden esetben egyetlen személy volt.

A 153. oldalon e jelzett hibánál sokkal súlyosabbra akadtam. A szerző összekeverte vitéz szotyori Nagy Gyula altábornagyot, vitéz nagybacsoni Nagy Vilmossal! Az adott időszakban a miskolci VII. hadtest parancsnoka vitéz primor szotyori Nagy Gyula altábornagy volt, míg vitéz lófő nagybacsoni Nagy Vilmos már 1941. május 1-je óta nyugállományban volt, mint gyalogsági tábornok, illetve 1941. augusztusától mint vezérezredes. A szerző ezen tévedése a 153—154. oldalon kifejtett vé-

¹² Hadtörténelmi Levéltár, Borsányi gyűjtemény, XIX. számú gyűjtő 6787. szám (1984. december 22.)

¹³ *Tilkovszky Lóránt: Irányelvek a nemzetiségi kérdés kezeléséhez a magyar hadseregben, 1941—1944. Hadtörténelmi Közlemények, 1990. 4. szám, 151—170. o.*

leményét teljesen megváltoztatja, hiszen a Nagy Vilmosnak tulajdonított állásfoglalás és az ő személyére vonatkozó következtetések egyszerűen nem léteznek!

Nem ismerem a Hadtörténelmi Közlemények szerkesztői és bírálói gyakorlatát, de úgy vélem, hogy a jelzett hibáknak egy tudományos, szakmai tekintélyére adó folyóiratban nem lett volna szabad benne maradniuk. Feltételezem, hogy a tekintélyes szerkesztő bizottság tagjai, esetleg a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum munkatársai között akadtak volna olyanok, akik hibákra felhívhatták volna a szerzők figyelmét.